

אמנות

רותי דירקטור

מרב שין בן-אלון, מתוך "לילה טוב, שינה מתוקה". פרידה וגעגועים

דמעות אנין

"לילה טוב, שינה מתוקה" הטעונה של מרב שין בן-אלון ו"חוקי המשחק" המעניינת, שבה מערבבים אמנים שונים בין ספורט לאמנות, מעלות את שאלת מעמדו של הדימוי. האם הוא יכול לרגש עד דמעות בכוחות עצמו?

חלט מתבקש לקרוא אותם בסדר מסוים, מימין לשמאל, כדי לשחזר מהלך שמוכיל ממות האם, לפני עשר שנים, עד היום. שבדי הטקסט נוגעים בכיקורים אצל האם החולה, בדברים אחרונים שנאמרים ושאנם נאמרים, בזכרונות ילדות ובאופן שבו מות האם בורא את הבת עצמה כאם לעתיד. המשפטים כתובים נמוך וגבוה על הקירות, והצופה צריך להתאים את עצמו כל פעם מחדש לנוכחות של הטקסט, כך שהקריאה הופכת לעניין כמעט גופני. ובכל מקרה, לטקסט על הקיר יש גם נוכחות ויזואלית – לפעמים הוא כתוב בשחור, לפעמים באדום, לפעמים המשפטים יוצרים קווים ישרים, לפעמים עיגול. מלבד הטקסטים על הקירות ישנם גם כמה אובייקטים. המרכזיים שבהם הם כיסאות, שמונחים בדרך כלל הפוכים, ומוארים על ידי פנסים כך שעל הקיר נוצרים פסי אור וצל – הטקסטים מתחפרים בתוכם כמו בתוך שורות דף. ישנן גם שתי כובות רכבי קטנות שמונחות על הרצפה, ועושה רושם שהן מחבלות מעט באיזון שנשמר בדרך כלל בין תוכן רגשי עמוס לבין אי גלישתו למלודרמה. התוכן הגלוי של התערוכה הוא, כאמור, פרידה מאוחרת של בת מאמה המתה, ולפיכך הוא מעלה בראשו של הצופה כל סיפור של פרידה, אובדן, זכרונות וגעגוע. התוכן הסיפורי עקרוני יותר, והוא אכן קשור ביחס שבין מילה לדימוי, באופן שבו הדימוי והמילה תומכים זה בזה, ובמובן זה התערוכה בנחשון היא המשך ישיר של התערוכה שהציגה בן-אלון לפני כמה חודשים במשכן לאמנות בעין חרוד, יחד עם רם סמוכה. בעין חרוד היו הציורים שלה ושל סמוכה תלויים יחד, בסמוך, על אותם קירות, פרט לשני קירות ששימשו כל אחד לע

שאלה: מתי לאחרונה, אם בכלל, יצא לכם להסתור בב בתערוכה בגרון חנוק? כלומר, לעצור בקושי את הרמעות?

היתה שבת והיינו ארבע בנות בגלריה נחשון, כולל האמנית עצמה, וחלק מאיתנו, שזה היה ביקורן הראשון בתערוכה, כל כך הופתעו למצוא את עצמן במצב הלא צפוי של גרון חנוק ובקושי לעצור את הרמעות עד שהיחה התגלגלה (בניסיון לעצור את הרמעות) לפער האפקטיביות שבין דימוי ויזואלי לבין מילים. כלומר, על מה שבכוחן של מילים לעשות ודימוי אינו יכול לעשות. כי התערוכה של מרב שין בן-אלון מורכבת ברובה מטקסטים, מאוד אישיים, פרטיים ונוגעים ללב, וגם אם לטקסטים הרשומים על הקיר יש נוכחות ויזואלית (של קווים, של שמש), לפתע היה די ברור שדימוי לבדו מוגבל למדי בטווח האפקטיביות הרגשית שלו על הצופה. דימוי יכול לרגש, לעניין, להסעיר מבחינה אינטלקטואלית (שאלה בפני עצמה: האם זה יכול לקרות ללא התערבות מילים?) – אבל לעורר כמעט בכי ולא שבכי הוא בהכרח מטרה שצריך לשאוף אליה, בכלל לא. ובכל זאת, זה היה רגע מוזר בנחשון: כמי שמסתובבת שנים בתערוכות לא יכולתי להיזכר בסיטואציה שבה דימוי ויזואלי לבדו גרם להתרגשות גוררת רגע מהסוג הזה נפוץ בסרטים, בספרים, פה ושם בהצגות או בהופעות מחול.

התערוכה בנחשון היא סיפור על יחסים בין אם לבת, על מות האם, על פרידה וגעגועים. מרב שין בן-אלון נצמדת לקירות הגלריה והופכת אותם למצע שעליו היא כותבת בעט שבדי טקסט, שאמנם אינם מתחברים לסיפור במובן ההרמטי של המילה אבל בה

נוסף של המרחק שבין הדימוי למה שמעבר לו: שתי ידיים אוחות בטבעות של התעמלות. ארבע אצבעות צבועות לבן. מכל הגוף נותרו רק חמש אצבעות, אבל נוכחותן מספרת את כל השאר. את כל השאר, שכרי להנכיח אותו יש להשתמש במילים רבות: אתלט על מכשיר, טלק על האצבעות, שרירים בפעולה, גמישות הגוף. הדימוי המרומז מכיל את כל הסיפורים האלה כמו צדף שמניחים ליד האוזן: מבחוץ הוא רק אובייקט, כשמקרבים אותו לאוזן כל הים מוכל בתוכו. כך גם ערימת הכדורים בתוך רשת שהניח יואב שמואלי על הרצפה, או הכדור של גל וינשטיין שמצויר על קרטון בצמר פלדה אפרפר – עקבות רחוקים מאוד של גוף שמתישו נגע בחפצים. אפשר למלא את המרחק הזה במילים, אפשר לעמוד מול הדימוי הנמנע, רומז, ער-קף. הדימוי המרוקן קיים גם בצילומי מגרשי המשחק הריקים של שרון יערי, רועי קופר, אסנת אוסטרליץ ואורי גרשט. אפשר להגיד שהדימויים האלה מתחילים להתקיים במקום שבו נגמרות המילים.

"חוקי המשחק" מצליחה לעורר כיווני מחשבה שונים – גופניות בהקשר הישראלי, גופניות ללא מיתויות, המשיכה ליופי, לסדר ולהרמוניה, הצורך להציב את עצמך בתוך גבולות (או מגבלות, או כללי משחק) רק כדי שאפשר יהיה לפרוץ אותם. יחד עם זאת, נדמה שהשם "חוקי המשחק" הולך לפני התערוכה עצמה, במובן זה שהוא מכיל פוטנציאל צינור ואירוניה עצמית יותר מכפי שהתערוכה מוכנה להתחייב עליו. בהקשר הזה שאלתי את עצמי באשר לתערוכה של מרב שין בן-אלון בגלריה נחשון – איך אפשר להגדיר אותה ביחס לחוקי משחק האמנות. כלומר, אם התערוכה כה אישית ומרגשת היתה יכולה להתקיים בגלריה נגא, למשל, באמצע תל אביב, ואם מפגש מהסוג שהדרכש בין ארבע בנות בשבת מסוימת, מול התערוכה, היה מתרחש גם באמצע תל אביב, ועדיין: אם עצם קיר מה של תערוכה פרטית כזאת, במקום כמו קיבוץ נהד שון, איננו אף הוא חלק מ"חוקי המשחק" אשר לוקחים בחשבון הכל, אפילו שוליים פרומים במיוחד במקרים שאינם יכולים להתמקם באמצע הזירה.

מרב שין בן-אלון, ז'ליה טוב, שיוה מחוקה. גלריה נחשון. קיבוץ נחשון. עד 10.4

"חוקי המשחק". גלריה נגא. עד 20.10

direktor@netvision.net.il

יורה נפרדת. הקיר של בן-אלון נקרא במופגן "קיר שלי" והיה מורכב משורות טקסט שהתחזו לקווים (מ' לווים בקווי חוטים). הטקסט עצמו עסק אף הוא בזכרון נות ילדה ואגב כך בדיכטומיה שבין ילדה שמציירת לבין ילדה שכותבת, ולמעשה באישיות האמנותית המפוצלת של ציירת שגם כותבת, ומתלבטת בין שתי אפשרויות הביטוי. אפשר אולי לראות בתערוכה בנהד שון סוג של השלמה בין שני הצדדים האלה – הכתיבה והציור – וויתור על הצורך לבחור אחד מהם, ככיכול על השבון השני. באחד הקטעים המרגשים שמופיעים על הקיר נבחושו כותבת בן-אלון, בין השאר, שאמה היתה קוראת לה "ידי וזה שלי" והיתה תולה תערוכות של ציוריה בבית. במובן זה ייתכן שההיצמדות לציור הכילה, בין השאר, היצמדות ככוח להיותה בת של אמה, הבת המציירת. ומכיוון שהתערוכה עוסקת גם בבת שהופכת בעצמה לאם, אולי היפוך התפקידים הוא שמאפשר עכשיו את הכתיבה כחלק אינטגרלי ממעשה האמנות.

בכל מקרה, מלבד העניין הרגשי הטעון שלה, התערוכה נבחושו בהחלט מעלה את שאלת מעמדה של הדימוי. הרבה יותר נויל מהמילה, הרבה פחות נהיר או חד משמעי. זה, כמובן, גם מקור כוחו: נויל, רב משמעי, מתפרש בכל מיני כיוונים. אפשר לראות את כוחו המתפ"תל גם בתערוכה הקבוצתית בגלריה נגא שלכאורה עוסקת בדימוי ולמעשה חופרת תחת הדימוי. המכנה המשותף לכל 14 האמנים המציגים ב"חוקי המשחק" הוא השימוש שלהם בדימויים הלקוחים מעולם הספורט – התערוכה מוצפת דימויים של משחקי כדור למיניהם ושל סוגי התעמלות. אבל מה שהופך את התערוכה למעניינת הוא לא עצם האיסוף של כך וכך דימויי כדור ומ'גרשי משחקים, אלא התחושה הוודאית שהדימוי הוא רק מוליך חיכוני לדבר עמוק יותר. מה היינו אומרים על התערוכה לו היתה נקראת "ספורט" ולא בשם המתוחכם יותר "חוקי המשחק"? בטקסט הנלווה מדובר על קווי דמיון בין שני העולמות המרוחקים לכאורה – ספורט ואמנות, עולמות אוטונומיים שמתנהלים על פי כללים משלהם. אבל כשאומרים "חוקי המשחק" זה נשמע מובן מאליו כשמדובר בספורט וציני כשמדובר באמנות. כי בעוד שבספורט חוקי המשחק גלויים וידועים, באמנות הם מוסווים עד מוכחשים. ולא במקרה, כמובן, התערוכה מעוררת עניין רב בעולם האמנות – ומשאירה את עולם הספורט אדיש לעצם קיומה...

הצילומים של דורון רבינא, למשל, מאירים פן